

Sygn. akt II CSK 786/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 18 października 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Marta Romańska

SSN Roman Trzaskowski

Protokolant Agnieszka Łuniewska

w sprawie z powództwa A.W.

przeciwko P. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością

w K. i B.R.G.

o ustalenie,

po rozpoznaniu na rozprawie

w Izbie Cywilnej w dniu 18 października 2019 r.,

skargi kasacyjnej powoda

od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 24 maja 2018 r., sygn. akt I AGa (...),

1. oddala skargę kasacyjną

2. zasądza od powoda na rzecz pozwanych kwotę 3600 (trzy tysiące sześćset) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 21 grudnia 2017 r. Sąd Okręgowy w Ł. uwzględnił powództwo A.W. skierowane przeciwko P. spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w K. i B.R.G. i ustalił, że po stronie powoda A.W. istnieje prawo w postaci 1000 udziałów o wartości nominalnej 100 zł każdy w kapitale zakładowym P. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w K., utworzonych na mocy uchwały Nadzwyczajnego Zgromadzenia Wspólników Spółki z dnia 26 lutego 2016 r., objętych przez powoda na mocy oświadczenia złożonego w formie aktu notarialnego z dnia 30 marca 2016 r. (pkt 1), oraz że po stronie pozwanego B.R.G. nie istnieje prawo w postaci 1000 udziałów o wartości nominalnej 100 zł każdy w kapitale zakładowym P. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w K., utworzonych na mocy uchwały Nadzwyczajnego Zgromadzenia Wspólników Spółki z dnia 26 lutego 2016 r., objętych przez powoda na mocy oświadczenia złożonego w formie aktu notarialnego z dnia 30 marca 2016 r. (pkt 2), a w punkcie 3 wyroku Sąd orzekł o kosztach procesu.

Podstawę rozstrzygnięcia stanowiły ustalenia, zgodnie z którymi w dniu 20 września 2011 r. powód i pozwany B.R.G. zawiazali pozwaną spółkę – P. spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w K. - w celu prowadzenia działalności gospodarczej, m.in. wynajmu powierzchni w obiekcie pałacowym w K.. Kapitał zakładowy spółki wynosił 400 000 zł i dzielił się na 4000 równych, niepodzielnych udziałów o wartości nominalnej 100 zł każdy. Każdy ze wspólników objął po 2000 udziałów za łączną kwotę 200 000 zł. Zgodnie z umową kapitał zakładowy spółki w terminie do 31 grudnia 2020 r. mógł zostać podwyższony uchwałą zgromadzenia wspólników do wysokości 10 000 000 zł w drodze zwiększenia wartości dotychczasowych udziałów lub utworzenia nowych i objęcia ich przez dotychczasowych lub nowych wspólników.

W dniu 26 lutego 2016 r. Nadzwyczajne Zgromadzenie Wspólników spółki P. podjęło uchwałę nr 4 podwyższającą kapitał zakładowy z kwoty 400 000 zł do kwoty 600 000 zł przez utworzenie 2000 nowych udziałów o wartości nominalnej 100 zł każdy, zmieniając jednocześnie umowę spółki poprzez podwyższenie kapitału zakładowego na 600 000 zł, podzielone na 6000 udziałów o wartości nominalnej

100 zł każdy. W razie nieobjęcia udziałów przez jednego wspólnika zarząd został w uchwale upoważniony do ich zaoferowania drugiemu wspólnikowi.

Udziały w podwyższonym kapitale zostały zaoferowane obydwu wspólnikom proporcjonalnie do posiadanych przez nich udziałów pismami z dnia 1 marca 2016 r., zawierającymi wezwanie do realizacji prawa pierwszeństwa do objęcia 1000 nowo utworzonych udziałów przez złożenie oświadczenia o ich objęciu (w formie aktu notarialnego) oraz wniesienia wkładu pieniężnego w kwocie 100 000 zł.

W dniu 30 marca 2016 r. powód złożył oświadczenie w formie aktu notarialnego o objęciu 1000 nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym pozwanej, które doręczył spółce. Podobne oświadczenie przekazał pozwany wspólnik B.R.G.. Powód nie dokonał jednak wpłaty wkładu pieniężnego w kwocie 100 000 zł, natomiast drugi wspólnik wniósł swój wkład. Pozwana pismem z dnia 8 kwietnia 2016 r. wezwała powoda do wpłacenia kwoty 100 000 zł w terminie 7 dni pod rygorem uznania wykonania prawa pierwszeństwa i objęcia udziałów za nieskuteczne. Powód nie odpowiedział na to wezwanie. W związku z brakiem wpłaty powoda pozwana spółka zaoferowała nieopłacone 1000 udziałów wspólnikowi B.R.G., który przyjął ofertę, oświadczył, że obejmuje te udziały oraz uiścił wkład w kwocie 100 000 zł.

Pozwana spółka złożyła do sądu rejestrowego wniosek o rejestrację podwyższenia kapitału zakładowego oraz dokonanie wpisu nowej liczby (400) i łącznej wartości udziałów pozwanego B.R.G.. Żądany wpis dokonany został postanowieniem z dnia 22 lipca 2016 r.

Sąd Okręgowy uznał, że oświadczenie powoda o objęciu nowoutworzonych udziałów, złożone w odpowiedzi na ofertę spółki, którą stanowiło wezwanie z dnia 1 marca 2016 r. do wykonania prawa pierwszeństwa ich objęcia, doprowadziło do nawiązania między nim a pozwaną spółką stosunku zobowiązaniowego. Podwyższenie kapitału zakładowego spółki nastąpiło w trybie art. 257 k.s.h. poprzez zmianę umowy spółki i utworzenie 2000 nowych udziałów. Zgodnie z art. 258 § 1 k.s.h. prawo pierwszeństwa objęcia nowych udziałów przysługuje wspólnikom w stosunku do ich dotychczasowych udziałów. Sąd ocenił, że powód

wywiązał się terminowo i w prawidłowej formie notarialnej z obowiązku złożenia oświadczenia o objęciu przypadających mu udziałów, co oznacza, że skutecznie skorzystał z przysługującego mu prawa nabycia tych udziałów. Opłacenie udziałów uznał za dalszy etap podwyższania kapitału zakładowego, na którym – w konsekwencji wykonania przez wspólnika prawa pierwszeństwa - spółce przysługuje względem tego wspólnika roszczenie o wniesieniu wkładu. Sąd Okręgowy przychylił się do oceny pozwanych, że powód żądając ustalenia, iż to jemu - a nie pozwanemu B.R.G. - przysługuje 1000 nowych udziałów domagał się stwierdzenia nieważności uchwały nr 4 nadzwyczajnego zgromadzenia wspólników w zakresie, w jakim przyznała zarządowi spółki uprawnienie do zaproponowania objęcia udziałów drugiemu z dotychczasowych wspólników, w wypadku nieskorzystania z prawa pierwszeństwa (pkt 1 ust. 3), jednak uznał tę okoliczność za nieistotną, skoro nie podważał tej uchwały w części dotyczącej podwyższenia kapitału zakładowego. Zdaniem Sądu pierwszej instancji udziały, które powstają wskutek podwyższenia kapitału zakładowego spółki, mogą zostać nabyte w sposób pierwotny tylko jeden raz i nie ma prawnej możliwości ponownego ich objęcia, jeśli już wcześniej czynności tej dokonał inny wspólnik.

Sąd Apelacyjny w (...), rozpoznając sprawę na skutek apelacji pozwanych, wyrokiem z dnia 24 maja 2018 r. zmienił orzeczenie Sądu Okręgowego w ten sposób, że oddalił powództwo, zasądzając od powoda na rzecz pozwanych koszty procesu. Sprecyzował istotę sporu jako konieczność rozstrzygnięcia, czy samo złożenie przez wspólnika oświadczenia o objęciu udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym w ramach tzw. prawa pierwszeństwa prowadzi do nabycia tych udziałów, czy też skutek nabycia uzależniony jest dodatkowo od wniesienia w całości wkładu, bądź też od zarejestrowania podwyższenia kapitału zakładowego przez sąd rejestrowy. Problem ten rozważył analizując postanowienia art. 258 k.s.h. na tle innych przepisów regulujących podwyższenie kapitału zakładowego spółki, z uwzględnieniem celu tej operacji. Odwołał się do art. 262 § 2 k.s.h., wskazując, że podwyższenie kapitału zakładowego poprzez objęcie nowych udziałów nie może odbyć się bez opłacenia wkładu w całości, skoro wszyscy członkowie zarządu są zobowiązani do złożenia i przedłożenia sądowi rejestrowemu oświadczenia, że wkłady na podwyższony kapitał zakładowy zostały w całości wniesione, a złożenie

falszywego oświadczenia naraża ich na odpowiedzialność karną. Sąd zwrócił też uwagę, że art. 154 § 3 k.s.h., dotyczący obejmowania udziałów na etapie zawiązywania spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, stosowany odpowiednio - za pośrednictwem art. 261 k.s.h. - przy podwyższaniu kapitału zakładowego tej spółki, zakazuje obejmowania udziałów poniżej ich wartości nominalnej. Sąd wskazał, że powód do dnia wyrokowania nie wniósł wkładu na pokrycie „swoich” nowych udziałów, nie dochował więc wymagań wynikających z przepisów przywołanych przez Sąd odwoławczy. Interpretację, zgodnie z którą w takim wypadku przysługiwałoby spółce jedynie roszczenie o wniesienie wkładu, Sąd drugiej instancji uznał za zagrażającą paraliżem operacji podwyższenia kapitału zakładowego, gdyż odmowa dobrowolnej wpłaty wymuszałaby dochodzenie jej na drodze sądowej, a być może także egzekucyjnej i to bez gwarancji, że wkład zostanie ostatecznie pokryty. Jako dodatkowy argument Sąd Apelacyjny powołał 6-miesięczny termin, który art. 256 k.s.h. w zw. z art. 169 k.s.h., wyznaczają w celu zgłoszenia podwyższenia kapitału zakładowego, biegnący od dnia zmiany umowy spółki, nie dający realnej szansy na wyegzekwowanie od współnika jego obowiązku wniesienia wkładu. W jego ocenie wykładnia przyjęta przez Sąd Okręgowy prowadziłaby do powstania niepożądanych przez ustawodawcę sytuacji, w których współnik wykorzystywałby prawo pierwszeństwa (np. z obawy na osłabienie swojego wpływu na działalność spółki w wyniku uzyskania udziałów przez inne podmioty) do blokowania podwyższenia kapitału zakładowego, a tym samym - wypaczałaby sens tego prawa i powodowała zachwianie równowagi między uzasadnioną potrzebą ochrony współników, a koniecznością zabezpieczenia interesu spółki, wyrażającego się w możliwości szybkiego pozyskania dodatkowego kapitału. W rezultacie Sąd Apelacyjny przyjął, że do wykonania prawa pierwszeństwa przez powoda niezbędne było nie tylko złożenie oświadczenia, o którym mowa w art. 258 k.s.h., ale również wniesienie w całości wkładów. Zaznaczył, że w uchwale o podwyższeniu kapitału zakładowego (w której następowała zmiana umowy spółki) zarządowi udzielono upoważnienia do zaoferowania udziałów nieobjętych przez jednego współnika drugiemu z nich, co oznacza, że pozwana spółka miała prawo zaoferować pozwanemu B.R.G. objęcie udziałów, co do których powód nie wykonał prawa pierwszeństwa. Samo złożenie

oświadczenia o objęciu udziałów przez powoda, bez uiszczenia wkładu, pokrywającego te udziały, nie doprowadziło do skutecznego wykonania prawa pierwszeństwa. Udzielenie zarządowi takiego upoważnienia Sąd odwoławczy uznał za dopuszczalne w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i powołał się na uchwałę z dnia 15 grudnia 2006 r. (III CZP 132/06, OSNC 2007/10/148).

Drugi wspólnik, pozwany B.R.G. złożył oświadczenie o objęciu udziałów, co do których powód nie wykonał skutecznie prawa pierwszeństwa, oraz wniósł w całości wkład na ich pokrycie, dlatego mógł te udziały uzyskać. Sąd podkreślił, że skoro podwyższenie kapitału zakładowego następuje z chwilą wpisu do rejestru, o czym stanowi przepis art. 262 § 4 k.s.h., to prawo do nowo utworzonych udziałów powstaje dopiero z tą chwilą, ponieważ wpis ma charakter konstytutywny. Rejestracja podwyższenia kapitału zakładowego nastąpiła postanowieniem Sądu Rejonowego w Ł. z dnia 22 lipca 2016 r. i doprowadziła do powstania spornych udziałów przysługujących pozwanemu B.R.G., pozwanemu natomiast prawo do tych udziałów nie przysługuje.

Powód wniósł skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego, który zaskarżył w całości, wnosząc o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...), ewentualnie o orzeczenie co do istoty sprawy. Złożył także wniosek o zasądzenie od pozwanych na jego rzecz kosztów postępowania kasacyjnego.

Skargę oparł na podstawie naruszenia prawa materialnego, podnosząc zarzuty:

1. błędnej wykładni art. 258 § 1 i 2 k.s.h. polegającego na przyjęciu, że wykonanie prawa pierwszeństwa wspólnika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością do objęcia nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym wymaga nie tylko złożenia oświadczenia woli o ich objęciu złożonego w wymaganej formie, ale także wniesienia całości wkładu na pokrycie udziałów podlegających objęciu;

2. niewłaściwego zastosowania art. 262 § 2 w zw. z art. 154 § 3 w zw. z art. 261 k.s.h, a także w zw. z art. 256 § 1, 2 i 3 w zw. z art. 169 w zw. z art. 258 § 1 i 2 k.s.h. przez przyjęcie, że art. 262 § 2 w zw. z art. 154 § 3 w

zw. z art. 261 k.s.h, a także w zw. z art. 256 § 1, 2 i 3 w zw. z art. 169 k.s.h. znajdują zastosowanie w wypadku wykonania przewidzianego w art. 258 § 1 i 2 k.s.h. prawa pierwszeństwa objęcia udziałów, mimo odrębnego ukształtowania sposobu obejmowania udziałów w art. 258 § 2 k.s.h.;

3. niewłaściwego zastosowania art. 258 § 1 i 2 w zw. z art. 262 § 2 w zw. z art. 154 § 3 w zw. z art. 261 k.s.h, a także w zw. z art. 256 § 1, 2 i 3 w zw. z art. 169 w zw. z art. 258 § 1 i 2 k.s.h. polegającego na przyjęciu, że wobec nieopłacenia obejmowanych przez jednego wspólnika wkładów w ramach korzystania z prawa pierwszeństwa, drugi wspólnik może skutecznie objąć udziały w podwyższonym kapitale zakładowym spółki z ograniczoną odpowiedzialnością.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powoda pozwani wniesli o jej oddalenie oraz o zasądzenie od powoda na ich rzecz kosztów postępowaniu kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Podstawa materialna funkcjonowania spółki z ograniczoną odpowiedzialnością ma bardzo istotne znaczenie ze względu na to, że wspólnicy nie odpowiadają osobiście za długi utworzonej przez siebie spółki, która jest odrębną osobą prawną. W związku z tym zobowiązanie do wniesienia wkładów pieniężnych lub aportów na pokrycie kapitału zakładowego stanowi podstawowy element umowy takiej spółki, a jego wykonanie - obowiązek wspólników (art. 3 k.s.h., art. 157 § 1 pkt 3 k.s.h.). Przepisy kodeksu spółek handlowych zawierają szereg przepisów chroniących stałość kapitału zakładowego i jego realny charakter. Pierwszą gwarancję stanowi obowiązek jego pokrycia w całości przez wniesienie wkładów przed konstytutywnym zarejestrowaniem spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w rejestrze, stanowiący przesłankę powstania takiej spółki (art. 163 pkt 2 i art. 167 § 1 pkt 2 k.s.h.). Stałość kapitału zakładowego chroni także np. art. 189 k.s.h., co do zasady zakazujący zwracania wspólnikom dokonanych wpłat w czasie trwania spółki, chyba że dojdzie do obniżenia kapitału zakładowego lub umorzenia udziału z czystego zysku; art. 158 § 2 k.s.h. zakazujący wypłacania z kapitału zakładowego wynagrodzenia za usługi świadczone przy powstaniu spółki,

a także zaliczenia tego wynagrodzenia na poczet wkładu wspólnika; jak również wynikający z art. 190 k.s.h. zakaz wypłacania wspólnikom odsetek od udziałów.

Zasada nienaruszalności kapitału zakładowego umożliwia traktowanie tej wielkości jako podstawy do szacowania poziomu zabezpieczenia majątkowego, zapewnianego przez spółkę. Księgowanie kapitału zakładowego jako pasywów spółki stanowi z kolei rachunkowe odzwierciedlenie obowiązku utrzymania majątku spółki na poziomie co najmniej wartości kapitału zakładowego. Znaczenie kapitału zakładowego oraz pozostałych podstawowych pojęć, jakimi są udział i wkład w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, Sąd Najwyższy przystępnie przedstawił w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 2 marca 1993 r. (III CZP 123/92, OSNC 1993/10/167), wprowadzie jeszcze w oparciu o przepisy kodeksu handlowego, jednak zasady konstrukcji tej spółki nie uległy zmianie po wejściu w życie kodeksu spółek handlowych. W uzasadnieniu uchwały wyjaśnił, że zysk spółki powstaje dopiero wtedy, gdy aktualny stan majątku przewyższa pasywa, w tym i kapitał zakładowy; jeżeli więc wspólnicy uszczuplą kapitał zakładowy, to powstały niedobór muszą pokryć z zysku, zmniejszając tym samym zysk do podziału. W ten sposób stworzony został mechanizm ekonomiczny, który zapobiega uszczuplaniu kapitału zakładowego.

Podwyższenie kapitału zakładowego służy zwiększeniu potencjału spółki. Jeśli następuje w drodze objęcia udziałów i pokrycia ich wniesionymi przez wspólników wkładami, to nie ma żadnych ekonomicznych ani prawnych przesłanek uzasadniających traktowanie tego rodzaju operacji odmiennie i bardziej liberalnie niż w wypadku gromadzenia pierwotnego majątku spółki. Myśl tę potwierdza art. 261 k.s.h., który nakazuje stosować przepisy „niniejszego” działu (tj. działu I - „Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością” zamieszczonego w Tytule III - „Spółki kapitałowe” - kodeksu spółek handlowych) dotyczące wartości nominalnej udziału, pełnej wpłaty na poczet kapitału zakładowego, wpłaty, o której mowa w art. 154 § 3 k.s.h., oraz wkładów niepieniężnych odpowiednio przy podwyższeniu kapitału zakładowego. W związku z tym postanowienie zawarte w art. 258 § 2 k.s.h. - jak słusznie uznał Sąd Apelacyjny (ale także Sąd Okręgowy na etapie rozpoznawania wniosku powoda o zabezpieczenie powództwa) - odczytać należy, jako precyzujące formę złożenia oświadczenia o wykonaniu prawa pierwszeństwa i woli objęcia

udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym (na etapie zawiązywania spółki elementy te znajdują się w umowie spółki), jednak z przepisu tego nie wynika, że oświadczenie o wykonaniu prawa pierwszeństwa przez objęcie udziałów prowadzi, bez wniesienia pełnego wkładu, potwierdzonego oświadczeniem wszystkich członków zarządu, do skutecznego objęcia nowoutworzonych udziałów.

Artykuł 262 § 4 k.s.h. nie pozostawia wątpliwości, że podwyższenie kapitału zakładowego następuje dopiero z chwilą wpisania do rejestru. Wobec tego udział - stanowiący prawo podmiotowe wspólnika powstałe w wyniku podwyższenia kapitału - także powstaje dopiero w chwili, kiedy podwyższenie kapitału sfinalizuje się w sensie prawnym, co potwierdza także art. 16 k.s.h., wprowadzający sankcję nieważności w wypadku rozporządzenia udziałem przed zarejestrowaniem podwyższenia kapitału zakładowego. Wcześniejsze czynności - podjęcie uchwały o podwyższeniu kapitału zakładowego, złożenie oświadczenia o wykonaniu prawa pierwszeństwa w objęciu udziałów w tym kapitale, wniesienie wkładu i złożenie w wymaganym terminie wniosku o zarejestrowanie podwyższenia kapitału - stanowią ciąg obowiązkowych działań, które - prawidłowo wykonane - umożliwiają dopiero skuteczne wystąpienie z wnioskiem o rejestrację podwyższenia kapitału, a w końcu - w wyniku rejestracji – rzeczywiste podwyższenie kapitału zakładowego i powstanie nowych udziałów związanych z przyrostem tego kapitału. Oświadczenie o objęciu udziałów w wykonaniu prawa pierwszeństwa dotyczy więc prawa przyszłego, nie zaś prawa istniejącego, i wymaga wykonania wszystkich czynności - analogicznie jak na etapie zakładania spółki. Przyjęcie, że oświadczenie o wykonaniu pierwszeństwa bez wniesienia wkładu pozostawiałoby spółce jedynie drogę dochodzenia wpłaty od wspólnika, a jednocześnie - jak uważa powód - nakazywałoby uznawać go za osobę dysponującą prawem do udziałów niemających pokrycia we wkładzie, koliduje z założeniem, że zmiana w podstawowych elementach konstrukcyjnych spółki, do których należy jej substrat majątkowy i struktura udziałowa, powinna być szybka i jawna (por. art. 169 k.s.h.), a skutek podwyższenia kapitału zakładowego powstaje dopiero z chwilą konstytutywnego wpisu (art. 262 § 4 k.s.h.).

W rezultacie zgodzić się trzeba z Sądem Apelacyjnym, że do wykonania prawa pierwszeństwa w objęciu udziałów przez powoda niezbędne było nie tylko

złożenie oświadczenia, o którym mowa w art. 258 § 1 zd. drugie k.s.h., ale również wniesienie w całości wkładu (por. też uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 1993 r., III CZP 15/93, OSNC 1993, nr 7-8, poz. 130).

Niewykonanie tego obowiązku w ustawowym terminie miesięcznym uprawniało pozwaną spółkę (która lojalnie - w celu wyjaśnienia wątpliwości - zwróciła się do powoda bezskutecznie z dodatkowym wezwaniem do wniesienia wkładu) do stwierdzenia, że powód nie wykonał wszystkich obowiązków niezbędnych do powstania po jego stronie prawa do przyszłego udziału w podwyższonym kapitale zakładowym, wobec czego takie uprawnienie mu nie przysługuje i zachodzą podstawy do zrealizowania wariantu postępowania przewidzianego w uchwale na wypadek, gdyby któryś ze współników nie wykonał prawa pierwszeństwa - to znaczy do zaoferowania udziałów drugiemu współnikowi. Postępowanie to doprowadziło do - skutecznego z chwilą zarejestrowania podwyższenia kapitału - powstania udziałów objętych przez pozwanego B.R.G.. W sprawie nie doszło więc do naruszenia wskazanych przez powoda przepisów prawa materialnego, co przesądziło o oddaleniu skargi kasacyjnej na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego wynika z postanowień art. 398²¹ w zw. z art. 391 § 1 i art. 98 § 1 i 3 oraz art. 99 k.p.c.

as]

aj